

Сімутіна Я.В. *Методи регулювання заробітної плати на сучасному етапі (правові проблеми):* Монографія. - К; Київський університет права НАН України, 2009.-176 с.

Рецензенти:

С.В. Бобровник - кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Київського університету права НАН України;

М.І. Іншин - доктор юридичних наук, професор, начальник відділу моніторингу наукового забезпечення діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ ДНДІ МВС України;
В.Л. Костюк - кандидат юридичних наук, доцент, головний науковий консультант Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, доцент НаУКМА;

Відповідальний редактор

Н.М. Хуторян - доктор юридичних наук, професор, член-кор. АПрН України, провідний науковий співробітник відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету права НАН України (протокол № 8/09 від 29 квітня 2009 року)

УДК 349.232
С37

Монографія присвячена комплексному дослідженню теоретичних і практичних проблем методів правового регулювання заробітної плати в ринкових умовах, а також виробленню пропозицій, спрямованих на забезпечення ефективності їх у новому Трудовому кодексі України. В роботі визначено поняття заробітної плати як категорії трудового права, розглянуто її основні ознаки, що дозволяють відрізнити заробітну плату від інших видів виплат на користь працівника, а також винагороди за цивільно-правовими договорами. Обґрунтовано пропозиції щодо розмежування понять методів, способів і рівнів правового регулювання заробітної плати. Досліджено основні державні гарантії в оплаті праці, зокрема, мінімальна заробітна плата, мінімальні норми та розміри оплати праці при відхиленнях від нормальних умов праці, обмеження відрахувань із заробітної плати за розпорядженням роботодавця тощо. Доведено переважну роль договірному способу регулювання оплати праці в сучасних умовах, досліджено проблеми колективно-договірного та індивідуально-договірного регулювання оплати праці, а також сформульовано конкретні пропозиції щодо реформування трудового законодавства.

Монографія розрахована на юристів - наукових і практичних працівників, викладачів, аспірантів, студентів юридичних вищих навчальних закладів і всіх, хто цікавиться проблемами сучасного трудового права.

ПЕРЕДМОВА

В умовах формування ринкових відносин, утворення ринку праці, розвитку різних форм власності відбуваються корінні зміни у визначенні сутності та поняття заробітної плати. Все це зобов'язує по-новому подивитися як на трудове право в цілому, так і на кожний з його інститутів, зокрема, інститут заробітної плати, стан якого вимагає невідкладного реформування відповідно до сучасних економічних і соціальних реалій.

За роки проведення економічних реформ в Україні зазнали змін традиційні методи регулювання заробітної плати, що виділялися в правовій науці. Виникло чимало гострих проблем у сфері регулювання оплати праці, зокрема: істотний розрив між розміром мінімальної заробітної плати та величиною прожиткового мінімуму; порушення гарантій на оплату праці, встановлених державою; дискримінація в оплаті праці працівників бюджетної сфери; наявність численних прогалин у законодавстві по заробітній платі, що робить його неефективним в умовах ринкової економіки. Наведені вище проблеми тривалий час перебували поза увагою вітчизняної правової науки, внаслідок чого в чинному законодавстві превалює переважно економічний підхід до визначення поняття заробітної плати, а отже, проблемним залишається правове визначення заробітної плати. Водночас, прогалини у вивченні правових механізмів регулювання оплати праці певною мірою сприяють відхиленню від основних принципів правового регулювання оплати праці, яке проявляється як у прийнятті нормативних актів, що не відповідають Конституції України та міжнародним нормам, так і в незастосуванні чинних правових норм з причин економічного характеру.

Слід зазначити, що деякі кроки на шляху реформування законодавства, що регулює оплату праці, було зроблено. Зокрема, з прийняттям у 1995 році Закону України "Про оплату праці" визначення розмірів заробітної плати працівників, за винятком бюджетної сфери, перейшло від держави до роботодавця. Однак згаданий Закон не усунув основних проблем у правовому регулюванні оплати праці, це стосується, насамперед, визначення систем заробітної плати, строків її виплати, невідповідності фактичного розміру мінімальної заробітної плати вимогам законодавства тощо.

Таким чином, докорінна реформа трудового законодавства можлива лише за умови ухвалення нового кодифікованого акта - Трудового кодексу України, складовою частиною якого повинна бути більшість з нині чинних законів, зокрема й Закон України "Про оплату праці". Це, в свою чергу, передбачає ґрунтовну наукову розробку концепції розвитку кожного з видів трудових правовідносин, чільне місце серед яких відводиться правовідносинам з винагороди за працю.

Слід зазначити, що дослідженню заробітної плати приділялася значна увага в радянській правовій науці. Окремі проблеми винагороди за працю відображалися в працях таких визначних дослідників, як М.Г. Александров, М.Й. Бару, Л.Я. Гінцбург, О.Д. Зайкін, С.С. Каринський, Р.І. Кондратьєв, М.М. Король, М.І. Кучма, Р.З. Лівшиць, В.І. Нікітінський, Ю.П. Орловський, А.Ю. Пашерстник, О.І. Процевський, В.О. Тарасова, Г.І. Шебанова. Ці праці не втратили наукової цінності, проте сформульовані в них висновки потребують переосмислення з огляду на соціально-економічні та політичні зміни, що відбулися за останні роки.

Спеціального комплексного наукового дослідження методів правового регулювання заробітної плати у вітчизняній юридичній науці до цього часу ще не проводилося. Окремі аспекти правового регулювання винагороди за працю висвітлюються в дослідженнях В.М. Божка, Н.Б. Болотіної, Н.Д. Гетьманцевої, В.Я. Гоца, І.В. Зуба, З.Я. Козак, В.В. Лазора, Л.І. Лазор, А.Р. Мацюка, П.Д. Пилипенка, В.І. Прокопенка, В.Г. Ротаня, О.Є. Соніна, Б.С. Стичинського, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої та інших. Однак проблеми, що існують у правовому регулюванні заробітної плати, зокрема при визначенні методів її регулювання, співвідношення їх у сучасних умовах, зумовлюють актуальність даної теми. Отже, проведення наукового дослідження є своєчасним і практично необхідним.

Так, до цього часу залишаються суперечними питання щодо застосування термінів «заробітна плата» та «оплата праці», потребує вдосконалення занадто розширене на сьогодні визначення структури заробітної плати, актуальним є також питання вдосконалення колективно-договірного регулювання оплати праці та ін.

Основна мета роботи полягає в опрацюванні науково-практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективності методів і способів правового регулювання оплати праці в сучасних умовах. Виходячи з окресленої мети, в монографічному дослідженні передбачається вирішення таких основних завдань: дослідити законодавство України про оплату праці на предмет його

відповідності основним міжнародно-правовим актам; розглянути економічний і правовий аспекти заробітної плати як винагороди за працю в трудовому праві; розкрити сутність основних ознак заробітної плати як інституту трудового права та обґрунтувати її відмінності від інших видів доходів; шляхом аналізу специфічних рис загальногалузевого методу трудового права виділити окремі методи регулювання заробітної плати, які використовуються в Україні на сучасному етапі; на основі теоретико-правового аналізу трудового законодавства, колективно-договірних та локальних актів дати загальну характеристику методів правового регулювання заробітної плати, визначити сферу застосування та значення кожного з них в умовах ринкової економіки.

Саме цим та іншим проблемним питанням і присвячена дана монографічна робота.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ	
§ 1.1. Право на винагороду за працю та його закріплення у міжнародно-правових актах.....	6
§ 1.2. Поняття заробітної плати як економічної та правової категорії.....	20
§ 1.3. Загальна характеристика та проблеми методів правового регулювання заробітної плати в Україні на сучасному етапі.....	43
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ОПЛАТИ ПРАЦІ	
§ 2.1. Проблеми державно-нормативного регулювання оплати праці.....	58
§ 2.2. Встановлення мінімальних меж оплати праці та індексація заробітної плати.....	68
§ 2.3. Встановлення розміру доплат за працю з відхиленням від нормальних умов праці.....	78
§ 2.4. Захист заробітної плати від несвоєчасної виплати та необґрунтованих відрахувань.....	91
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ	
§ 3.1. Колективно-договірне регулювання оплати праці.....	101
§ 3.2. Індивідуально-договірне регулювання оплати праці.....	137
ВИСНОВКИ.....	149
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	161